

Katosivatko elinikäiset työpaikat?

Työelämän epävarmuuden kasvu ei tilastoissa näy. Työsuhteiden kestossa tai niiden päättymisriskissä ei pitkällä aikavälillä ole tapahtunut suuria muutoksia.

Miikka Rokkanen
PhD student
MIT (Massachusetts Institute of Technology)
rokkanen@MIT.EDU

Roope Uusitalo
Tutkimusjohtaja
VATT
roope.uusitalo@vatt.fi

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on julkisessa keskustelussa lisääntynyt huoli siitä, että työsuhteista on tullut entistä epävarmempia. Kärjekkäimpien mielipiteiden¹ mukaan Suomessa ollaan siirtymässä kohti pätikätyöyhteiskuntaa, jossa pitkäaikaiset vakinaiset työsuhteet ovat pienen joukon etuoikeus, samalla kun kasvava osa työvoimasta joutuu hankkimaan elantonsa pieniin osiin pirstoutuvista työsuhteista.

¹ Ks. esim. Soininvaara (1999), Siltala (2004) ja Kasvio (2007).

Työsuhteiden pysyvyyden muutoksia voi tarkastella eläke-rekisterin avulla vuodesta 1963 lähtien.

Tällaisesta työelämän epävarmuuden kasvusta on kuitenkin yllättävän vähän näyttöä. Monesti viitataan entistä tavallisemmaksi muuttuneisiin määräaikaisiin työsuhteisiin, joiden osuus alkoi kasvaa 1980-luvun puolivälissä. Tosin määräaikaistenkin työsuhteiden osuus on 1990-luvun puolivälin jälkeen kääntynyt laskuun siten, että määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien osuus kaikista palkansaajista oli vuonna 2008 melkein vuoden 1984 tasolla (Lehto ja Sutela 2008).

Määräaikaisten työsuhteiden osuuden lasku ei kuitenkaan vielä osoita, että epävarmuus työpaikoista olisi vähenemässä. Oleellistahan on myös epävarmuus pysyvien – tai pikemminkin toistaiseksi voimassa olevien – työsuhteiden jatkuvuudesta. Tässä suhteessa onkin hiukan relevantimpaa huomata, että esimerkiksi Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan meillä olevin työsuhteiden kesto on tasaisesti pidentynyt, työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana vaihtaneiden määrä pienentynyt ja suurin piirtein samanlaisessa ammatissa koko elämänsä olleiden osuus pysynyt käytännössä samana vuodesta 1984 lähtien (Lehto ja Sutela 2008). Työpaikkojen tuhoutumisvauhdissakaan ei ole 1990-luvun alun jälkeen tapahtunut juuri muutoksia (Ilmakunnas ja Maliranta 2008).

Tämän artikkelin tarkoitus on kuvata työsuhteiden pysyvyyden muutoksia oleellisesti aikaisempaa pitemmällä horisontilla, 1960-luvun alusta lähtien. Tarkoituksena on arvioida työpaikan menettämisriskin muutoksia pitkällä, useiden nousu- ja laskusuhdanteiden yli ulottuvalla ajanjaksolla. Samalla voidaan arvioida, ovatko turvalliset elinikäiset työsuhteet käyneet harvinaisemmiksi ja onko pätkättöiden osuus kasvanut. Tutkimus liittyy laajaan kansainväliseen kirjallisuuteen työsuhteiden keston muutoksesta, mutta suomalainen yli 40 vuoden mittainen paneeliaineisto työsuhteista on kansainvälisestäikin ainutlaatuinen. Tässä artikkelissa esitellään joitakin tutkimuksen keskeisiä tuloksia. Analyysin yksityiskohdat löytyvät VATTin sarjassa julkaistavasta työpaperista (Rokkanen ja Uusitalo 2010)

Tutkimusaineisto

Tässä artikkelissa esitettävät tulokset pohjautuvat Eläketurvakeskuksen eläkeindeksien laskemista varten koottuun ansiokehitysaineistoon. Aineisto on satunnaisotos joka viidennestä vuosina 1905–1975 syntyneestä kohortista. Otokseen kuuluvilta henkilöiltä aineistossa on kaikki vuosina 1963–2004 eläkettä kartuttaneet työsuhteet.

Tutkimusaineisto on alun perin poimittu eläkelaitosten rekistereistä. Tiedot on kerätty eläkkeiden laskemista varten, ja niiden pitäisi siksi olla varsin luotettavia. Toisaalta eläkkeiden karttumissään töihin liittyvät tutkimusaineiston keskeiset puutteetkin.

Ennen vuoden 2005 eläkeuudistusta eläkettä karttui vain yli 23-vuotiaana voimassa olleista työsuhteista. Tästä syystä vanhimpien kohorttien työsuhtetiedotkin ovat aineistossa vain 23 vuoden iästä lähtien. Kolmen viimeisen kohortin osal-

Artikkelissa tarkastellaan pääasiassa TEL-työsuhteita. Aineistosta puuttuvat maatalous, rakennusala sekä metsä- ja satamatyöt. Julkinen sektori on kattavasti mukana 1980-luvun alusta lähtien.

ta työsuhtetiedot ovat aineistossa 18 vuoden iästä lähtien, mikä tekee mahdolliseksi käytännössä koko työikäistä väestöä koskevat analyysit 1980-luvun alusta lähtien.

Aineisto kattaa periaatteessa sekä julkisen että yksityisen sektorin työsuhteet. Julkisen sektorin työuratiedot ovat kuitenkin epätäydellisiä ajalta ennen 1980-lukua. Aineistosta puuttuu kokonaan LEL-eläkelain² alaiset työsuhteet, koska niissä eläkkeiden laskemiseen ei tarvitu työsuhteen alku- ja loppupäivämääriä koskevia tietoja. Tämä rajaa tarkastelun ulkopuolelle rakennusalan, maatalouden, metsätyöt ja satamatyöt. TEL-eläkelaissakin vakuutusvelvollisuus koski vain vähintään kuukauden mittaisia työsuhteita, joten hyvin lyhyitä työsuhteita aineistossa ei ole. TEL-vakuutusvelvollisuuden raja on lisäksi muuttunut ollen 4 kuukautta ennen vuotta 1971 ja 6 kuukautta ennen vuotta 1965.

² Lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijäin eläkelaki LEL tuli voimaan samanaikaisesti TEL:n eli työntekijäin eläkelain kanssa 1.7.1962. Vuonna 2007 LEL- ja TEL- lait kumottiin ja tuli voimaan uusi työntekijäin eläkelaki TyEL.

Näistä puutteista huolimatta ansiokehitysaineiston avulla voidaan huomattavan luotettavasti arvioida yksityisen sektorin TEL-työsuhteiden keston muutoksia vuodesta 1963 ja kaikkien työsuhteiden keston muutoksia 1980-luvulta alkaen. Kaikkein lyhimmissä muutaman kuukauden mittaisissa työsuhteissa tapahtuneet muutokset eivät aineistossa näy. Eläkerekisterin tietojen luotettavuutta voidaan parhaiten arvioida vertaamalla tuloksia kyselyaineistojen tietoihin.

Pätkä- vai pitkätöitä?

Yksinkertaisin ja kansainvälisessä kirjallisuudessa eniten käytetty työsuhteiden vakauden tai epävakauden mittari on meneillään olevien työsuhteiden keskimääräinen kesto (esim. Farber 2007). Laskemalla, miten kauan työntekijät ovat pysyneet nykyisissä työsuhteissaan ja miten tämä on muuttunut vuosikymmenten välillä, voidaan arvioida työelämän epävarmuuden muuttumista. Kaiken lisäksi työsuhteiden keskimääräinen kesto on laskettavissa edustavasta ja vuodesta toiseen samalla tavalla tehdystä poikkileikkausaineistosta – kalliita paneelianeistoja ei tähän tarvita.

Laskimme työsuhteiden keskimääräisen keston ETK:n aineistosta kunkin vuoden lokakuun 15. päivän tilanteen mukaisesti. Kuviossa 1 on esitetty kaksi aikasarjaa näistä poikkileikkausotoksista lasketulle meneillään olevien työsuhteiden keskimääräiselle kestolle. Raportoimme ensinnäkin yksinkertaisen keskiarvon kullekin vuodelle. Esitäm-

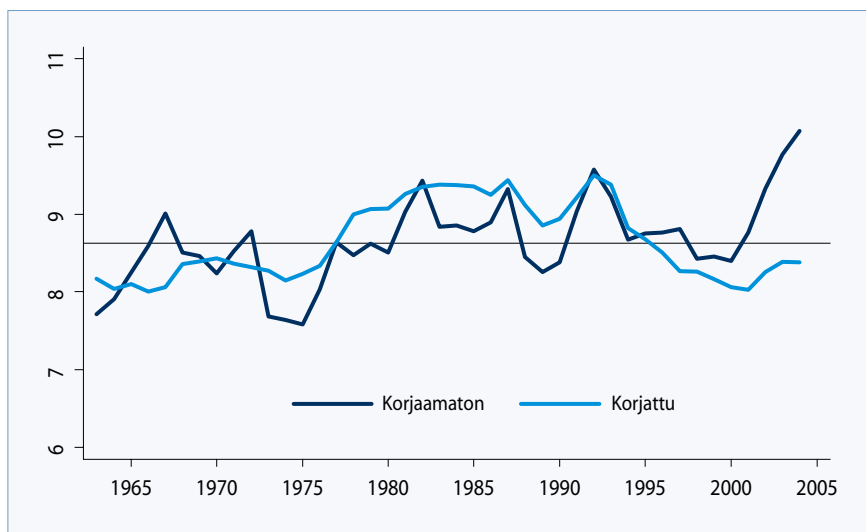
me kuitenkin myös regressiokorjatun aikasarjan, josta on poistettu ikä- ja sukupuolijakauman muutosten vaikutus. Korjaus vaikuttaa erityisesti 2000-luvun lukuihin ja johtuu siitä, että nuorimmat otokseen kuuluvat henkilöt ovat syntyneet jo

1975 ja otoksen keski-ikä siksi kasvaa aineiston lopussa. Tämän lisäksi kuvioon on piirretty vertailun vuoksi vaakasuora viiva, joka kuvaa kaikkien vuosien yli laskettua keskiarvoa.

Aineistosta lasketussa yksinkertaisessa keskiarvossa on havaittavissa nouseva trendi – työsuhteiden kesto on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna kasvanut. Tämä tosin heijastaa osaltaan väestön ikääntymistä, sillä vanhemmat työntekijät ovat ehneet olla pidempään nykyisessä työsuhteessaan. Iän kontrolloimisen jälkeen tämä koko tarkasteluperiodia hallitseva trendi katoaa. Sen sijaan meneillään olevien työsuhteiden keskimääräinen kesto näyttää kasvaneen 1960-luvun alusta 1990-luvun

Kuvio 1. Meneillään olevien työsuhteiden keskimääräinen kesto 1963–2004.

alkuun saakka ja kääntyneen tämän jälkeen laskuun. Mielenkiintoista on huomata, että 2000-luvulla työsuhteiden keskimääräinen kesto on hyvin lähellä 1960-luvun tasoa.

Voiko eläkerekisterien tietoihin luottaa?

Koska eläkerekisterien tietoja ei ole aiemmin käytetty työsuhteiden keston mittaamiseen, herää luonnollisesti kysymys, onko aineistosta saatava kuva luotettava vai selittävätkö muutoksia eläkejärjestelmän muutokset tai työsuhteiden kirjaamistapa. Tästä syystä vertasimme rekisteriaineiston antamaa kuvaa meneillään olevien työsuhteiden kestoista Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta laskettuihin lukuihin. Työvoimatutkimuksessa työsuhteiden kestoä kysytään ensimmäisen kerran vuonna 1982. Työsuhteiden kestoä

Miikka Rokkasen (vas.) ja Roope Uusitalon mukaan maailma muuttuu yllättävän hitaasti. Työsuhteet ovat 2000-luvun Suomessa suurin piirtein yhtä vakaita kuin 1960-luvulla

Eläkerekisteritietojen mukaan työsuhteiden keskimääräinen kesto oli 2000-luvulla 1960-luvun tasolla. 1990-luvun alun jälkeen työsuhteitten kesto on laskenut.

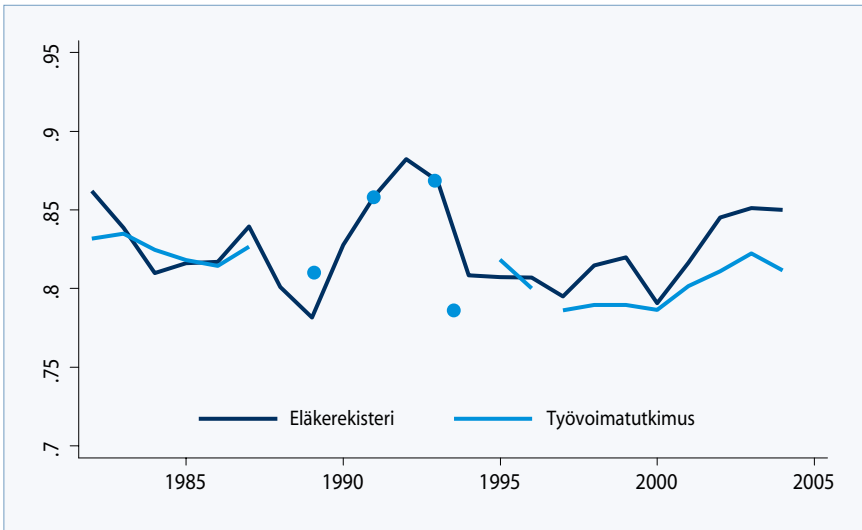
koskeva kysymys ja Työvoimatutkimuksen tekotapa ovat vuosien myötä jonkun verran muuttuneet, mutta Tilastokeskus pystyi toimittamaan siedettävän yhtenäisen aikasarjan yli vuoden ja yli 10 vuotta kestäneiden työsuhteiden osuuksista vuodesta 1982 alkaen.

Vertaamme eläkerekisterin ja Työvoimatutkimuksen lukuja kuvioissa 2 ja 3. Työvoimatutkimus edustaa koko 15–74-vuotiasta väestöä, ja sen sisältämät tiedot meneillään olevien työsuhteiden kestoista koskevat kaikkia palkansaajia. Tästä johtuen olemme ottaneet kuvioiden 2 ja 3 vertailuihin ansiokehitysaineistosta mukaan myös julkisen sektorin työsuhteet sekä alle 23-vuotiaat palkansaajat. 1980-luvulta alkaen ETK:n rekisteriaineisto on suhteellisen kattava myös näiden työsuhteiden osalta. Mahdollisimman hyvän vertailukelpoisuuden saavuttamiseksi 1980-luvun ja 1990-luvun alun Työvoimatutkimuksen luvut ovat syksyllä tehdystä vuosihaastattelusta ja vuodesta 1997 lähtien neljänneltä vuosineljännekseltä. Rekisteritiedot koskevat tilannetta lokakuun puolivälissä.

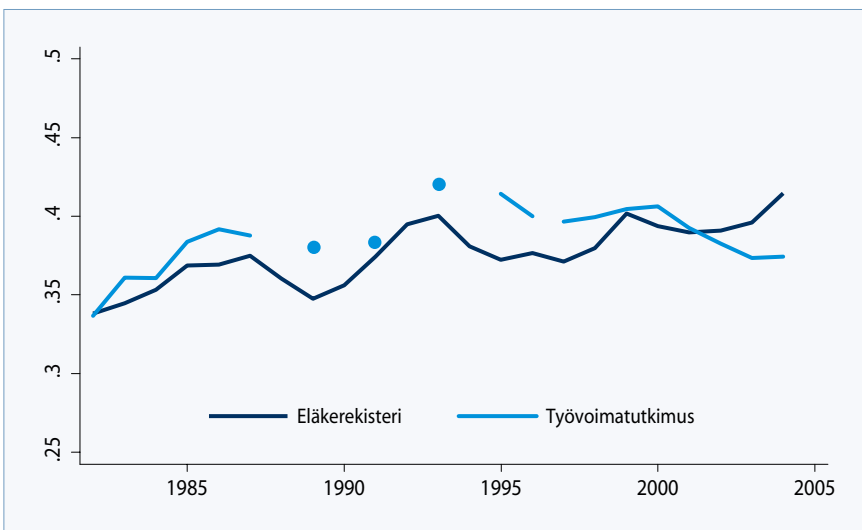
Kuvioiden 2 ja 3 perusteella rekisteriaineisto ja Työvoimatutkimus antavat varsin samanlaisen kuvan meneillään olevien työsuhteiden keston muutoksista vuosina 1982–2004. Yli vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus pysytteli tuona ajanjaksona suhteellisen vakaana hieman yli 80 prosentissa. Ainoa dramaattisempi muutos tapahtui 1990-luvun laman aikaan, jolloin yli vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus nousi lähes 90 prosenttiin. Yli 10 vuotta kestäneiden työsuhteiden osuus on sen sijaan kasvanut vajaasta 35 prosentista noin 40 prosenttiin vuosien 1982–2004 aikana, mikä liittyy jälle lähinnä väestön ikääntymiseen.

Työsuhteiden kestoä koskevista tuloksista keskeisin on, että merkkejä työsuhteiden lyhenemisenä näkyvästä työpaikkaepävarmuuden tai liikkuvuuden kasvusta ei aineis-

Kuvio 2. Yli vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus rekisteri- ja kyselyaineistojen perusteella.

Kuvio 3. Yli 10 vuotta kestäneiden työsuhteiden osuus rekisteri- ja kyselyaineistojen perusteella.

tossa näy. Suomalaiset ovat 2000-luvulakin pysyneet nykyisissä työsuhteissaan keskimäärin 8-9 vuotta. Lisäksi on mielenkiintoista huomata, että työsuhteiden keskimääräinen kesto kasvaa laskusuhdanteessa. Erityisen selkeästi näkyy 1990-luvun laman vaikutus. Rekrytointien vähenemisestä johtuva uusien työsuhteiden osuuden pieneneminen näkyy myös keskimääräisen työsuhteiden keston kasvuna. Vastaavasti 1990-luvun

puolivälissä alkanut voimakas työllisyyden kasvu kasvatti uusien työsuhteiden määrää ja näkyy siksi työsuhteiden keskimääräisen keston lyhenemisenä. Vaikka työsuhteiden kesto on yleisimmin käytetty työmarkkinoiden vakauden mittari, ei se tästä syystä olekaan paras mahdollinen tapa mitata epävarmuuden muutoksia. Työllisyyden muutosten lisäksi työsuhteiden keskimääräiseen kestoön vaikuttaa myös työpaikkojen vapaaeh-

Työvoimatutkimuksen mukaan pitkien työsuhteiden osuus on kasvanut 1980-luvun alun jälkeen.

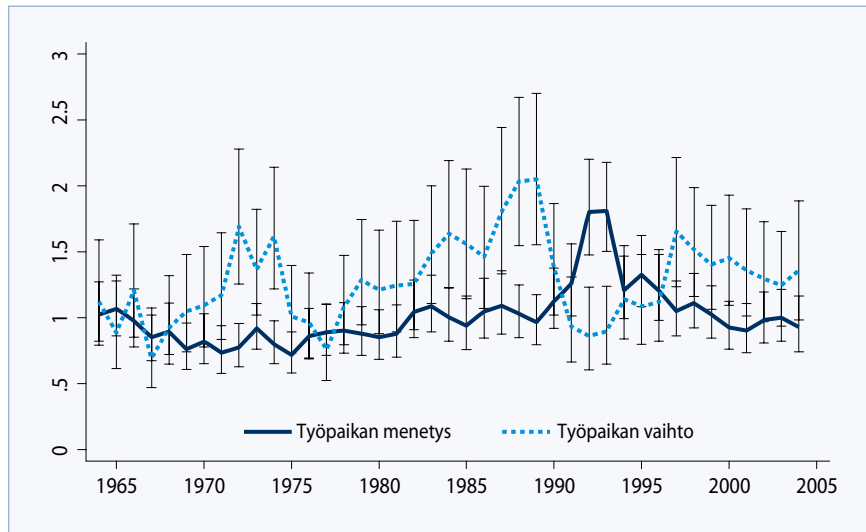
toinen vaihtaminen. Tämäkin liikkuvuus on suurempaa nousu- kuin laskusuhdanteessa.

Työpaikan menettämisen riski

Työsuhteiden epävakauudesta puhuttaessa kenties luonnollisempi tapa on tarkastella muutoksia työsuhteiden päättymisriskissä. Työsuhteen päättymisriskiä mallitettaessa voidaan arvioida erikseen riskiä menettää työpaikka ja riskiä vaihtaa työpaikkaa sekä riskiä, että työsuhde päättyy eläkkeelle siirtymisen tai seuranta-ajan loppumisen vuoksi. Elinaika-analyyseissä kahta viimeistä voidaan käsitellä ns. sensoroituna havaintona käyttäen hyväksi tietoa, että työntekijää ei menettänyt työpaikkaansa siihen mennessä, kun työsuhde esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen vuoksi päättyi.

Irtisanomisia ja vapaaehtoisia työpaikan vaihdoksia ei käytettävissä olevan aineiston avulla voi erottaa toisistaan. Epätäydellisenä mutta käyttökelpoisena ratkaisuna pidämme työpaikan menettämisenä työsuhteen päättymistä silloin, kun työsuhteen päättymisen jälkeen työntekijällä ei seuraavan kahden viikon aikana ala uutta työsuhdetta. Työpaikan vaihtamiseksi vastaavasti lasketaan työsuhteet, joiden päättymisen jälkeen alkaa kahden viikon sisällä uusi työsuhde. Tulosten kannalta on to-

Kuvio 4. Työsuhteen päättymisriskin muutos 1963–2004.

Kuviossa työpaikan menettämisen ja työpaikan vaihtamisen riskiä verrataan vuoteen 1963 (=1). Esimerkiksi vuoden 2004 arvo 0,93 tarkoittaa siis, että työpaikan menettämisen riski oli 7 prosenttia pienempi kuin vuonna 1963. Ohuet pystyviivat kuvaavat kunkin vuoden riskiestimaatin 95 prosentin luottamusväliä.

sin samantekevää, vaikka tämä raja olisi pitempikin.

Otimme tähän tarkasteluun mukaan otoshenkilöiden kaikki TEL:n piiriin kuuluneet työsuhteet, jotka olivat käynnissä vuosien 1963–2004 aikana. Kunkin henkilön työsuhteita seurataan 23 vuoden iästä hetkeen, kunnes henkilö täyttää 65 vuotta. Otimme tarkasteluun mukaan myös työsuhteet, jotka olivat käynnissä vuoden 1963 alussa ja työsuhteet, jotka ovat meneillään henkilön täyttäessä 23 vuotta. Koska ennen vuotta 1963 tai en-

nen 23 vuoden ikää päätyneitä työsuhteita ei aineistossa ole, seurantajakso on ”vasemmalta katkaistu”. Tästä aiheutuvia tilastollisia ongelmia tarkastellaan lähemmin artikkelissa Rokkanen ja Uusitalo (2010).

Keskeiset tulokset työsuhteen päättymisriskin muutoksia koskevasta analyysistä on koottu kuvioon 4. Siinä näkyy työsuhteen päättymisriski kunakin vuonna verrattuna vuoteen 1963. Olemme laskeneet erikseen riskin työpaikan vaihtamiselle ja työpaikan menettämiseksi. Laskelmassa on kontrolloitu työntekijän ikä, sukupuoli sekä työsuhteen siihenastinen kesto.

Kuten kuviosta 4 näkyy, työpaikkojen vaihtamisen riski vaihtelee paljon työpaikan menettämisen riskiä enemmän. Työpaikkoja vaihdettiin tiheämmin nousukaudella, aineiston perusteella erityisesti 1970-luvun alussa, 1980-luvulla ja vuosituhaten vaihteessa. Sen sijaan työpaikan menettämisen riski on ollut huomattavan vakaa. Oikeastaan aineistossa näkyy vain voimakas työpaikkojen häviäminen 1990-luvun alun laman

aikana. 2000-luvulle tultaessa työpaikan menettämisen riski oli laskussa ja jäi alle esimerkiksi 1980-luvun tason.

Lopuksi

Tutkimuksen mukaan työelämä on 40 vuodessa muuttunut yllättävän vähän. Päinvastoin kuin lehtiä lukemalla voisi päätellä, työsuhteet eivät ole muuttuneet oleellisesti lyhyemmiksi. Tutkimuksen mukaan suomalainen yhteiskunta perustuu edelleen pitkäaikaisille työsuhteille. Suomalaiset ovat olleet 2000-luvullakin nykyisissä työpaikoissaan keskimäärin 8–9 vuotta. Työpaikan menettämisen riskikään ei näytä lama-aikaa lukuun ottamatta nousseen. Työpaikan menettämisen riskin muutosten avulla voidaan myös arvioida, että ellei maailma nykyisestä oleellisesti muutu, noin puolet suomalaisista voi edelleen laskea jossain työuransa vaiheessa päätyvänsä ”elinikäiseen”, vähintään 20 vuotta kestäväan työsuhteeseen. ■

KIRJALLISUUS

- Farber, H. (2007), Is the Company Man an Anachronism? Trends in Long Term Employment in the U.S., 1973–2006, Princeton University, Industrial Relations Section, Working Paper No. 518
- Ilmakunnas, P. & Maliranta, M. (2008), Työpaikka- ja työntekijävirrät yrityssectorilla vuosina 1991–2005, Valtioneuvoston kanslian raportteja 2/2008.
- Kasvio, A. (2007), Työn muutos globaalin kilpailun, tieteen uusien edistysaskelten ja syvenevien ympäristöongelmien aikakaudella, teoksessa Kasvio, A. (toim.): Työ murroksessa, Helsinki: Työterveyslaitos.
- Lehto, A.-M. & Sutela, H. (2008), Työolojen kolme vuosikymmentä Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008, Helsinki: Tilastokeskus.
- Rokkanen M. & Uusitalo, R. (2010), Changes in Job Stability – Evidence from Lifetime Job Histories, VATT Working Papers, ilmestyy.
- Siltala, J. (2004), Työelämän huonontumisen lyhyt historia, Helsinki: Otava.
- Soininvaara, O. (1999), Täystyöllisyyteen ilman köyhyyttä, Helsinki: Art House.

Työpaikan menettämisen riski kohosi 1990-luvun alun laman aikana mutta on laskenut sen jälkeen jo alle 1980-luvun tason.